

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ УЧНЯ В КОНТЕКСТІ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

INDIVIDUAL EDUCATIONAL TRAJECTORY OF A STUDENT IN THE CONTEXT OF A PROFILE SCHOOL

У статті викладено загальні психологічні засади профільного навчання й розвитку особистості старшокласника як суб'єкта самореалізації. Зазначено, що сутністю профільної школи є знаходження учнем особистісних смислів у майбутній професійній діяльності. Особистісний підхід у профільній школі розглянуто як важливий принцип психології, який забезпечує розуміння, пізнання та розвиток особистості в її цілісності й гармонії (В. Рибалка), що значно розширює можливості у виборі індивідуальної освітньої траєкторії старшокласника. Відзначено, що особистості учнів школи нового типу, де здійснюється профільне навчання, притаманні суперечливі ознаки, які призводять до складних особистісних проблем старшокласників та утруднюють процес професійного самовизначення. Емпіричне дослідження засвідчило недостатній рівень сформованості, диференційованості інтересів, самостійності вибору професії старшокласників. Найбільш актуальними мотивами, якими керуються старшокласники при виборі професії, є такі: 1) рівень оплати праці; 2) соціальний престиж роботи; 3) прагнення слави; 4) можливість самореалізації. Аналіз отриманих результатів дав змогу зробити висновок, що потреба в самореалізації не є пріоритетною при виборі старшокласниками майбутньої професії. Так, якщо в 10 класах перше місце посідають такі мотиваційні фактори, як «цікава робота» (39%) та «можливість самореалізуватися» (28%), то вже в 11 класі вони поступаються таким факторам, як «висока заробітна плата» (38,7%), «престиж професії» (29%), тобто матеріальний фактор стає домінуючим. Отже, дослідження засвідчило, що старшокласники переважно орієнтуються у виборі професії на її емоційну та матеріальну привабливість (поверховий рівень прояву інтересу) і не здійснюють глибокий аналіз характеристик власних інтересів і здібностей. Таким чином, сфера інтересів старшокласників недостатньо представлена в мотивації вибору професії. Учні знають про те, що професійна діяльність повинна бути цікавою для людини, викликати позитивні переживання, однак у реальному процесі професійного самовизначення сфера власних інтересів є досить поверховою і суттєво не впливає на остаточний вибір. Ці факти свідчать про наявність значної особистісної диференціації учнів за показниками цілісності й гармонійності, що потрібно враховувати в практичному й теоретичному планах при організації профільного навчання.

Ключові слова: самореалізація особистості, профільна школа, особистісний підхід, диференціація навчання, мотивація, професійне самовизначення старшокласників.

The article outlines the general psychological principles of specialized training and personal development of a senior pupil as a subject of self-realization. It is noted that the essence of the profile school is to find personal meanings in future professional activities by a pupil. The personal approach in the profile school is considered as an important principle of psychology, which provides understanding, cognition and development of personality in its integrity and harmony (V. Rybalka), which significantly expands the possibilities in choosing the individual educational trajectory of a senior pupil. It is noted that the students' personalities in the new type of school, where specialized training is carried out, are characterized by contradictory features that lead to complex personal problems of high school students and complicate the process of professional self-determination. An empirical research has shown an insufficient level of formation, differentiation of interests, and the independence of choice of profession of high school students. The most relevant motives that guide senior pupils when choosing a profession are: 1) the level of wages; 2) social prestige of work; 3) the desire for glory; 4) the possibility of self-realization. The analysis of the obtained results allowed us to conclude that the need for self-realization is not a priority when choosing a future profession by high school students. Accordingly, if in the 10th grade such motivational factors as "an interesting work" (39%) and "the opportunity for self-realization" (28%) take the first place, then in the 11th grade they yield to such factors as "high salary" (38, 7%), "prestige of the profession" (29%), i.e. the material factor becomes dominant. Thus, the study showed that senior pupils are mainly focused in choosing a profession on its emotional and material attractiveness (superficial level of interest) and do not carry out an in-depth analysis of the characteristics of their own interests and abilities. Consequently, the sphere of interests of high school students is insufficiently represented in the motivation to choose a profession. Students know that professional activity should be interesting for a person, cause positive experiences, but in the real process of professional self-determination, the sphere of self-interest is quite superficial and does not significantly affect the final choice. These facts testify to the presence of significant personal differentiation of students in terms of integrity and harmony, which should be taken into account in practical and theoretical plans when organizing professional training.

Key words: self-realization of personality, profile school, personal approach, differentiation of education, motivation, professional self-determination of high school students.

УДК 159.9:331.101.3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.31.17>

Кириченко Т.В.
к.психол.н., доцент,
доцент кафедри психології
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

Постановка проблеми. Профільне навчання створює сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів

і потреб старшокласників. Основою організації профільного навчання є реалізація учнем індивідуальної освітньої траєкторії. У зв'язку

з цим важливо звернути увагу на формування особистісної готовності старшокласників до профільного навчання, що передбачає їхню здатність стати суб'єктом навчальної і професійної підготовки, професійного саморозвитку й самовдосконалення. Тобто профільна школа повинна давати можливість кожному здобувачу, відповідно до своїх індивідуальних запитів і потреб, конструювати власну технологію профілізації освітнього простору. Але практика засвідчує, що зазвичай особистості учнів шкіл, де здійснюється профільне навчання, притаманні суперечливі ознаки з погляду її цілісності й гармонійності [10], що утруднюють, деформують або унеможливають процес професійного самовизначення, призводять до появи складних особистісних проблем, дисгармоній, патогенних тенденцій у розвитку старшокласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Законодавчо закріплене профільне навчання в старшій школі є прогресивним кроком у підготовці школярів до майбутнього професійного вибору та самовизначення. Так, у Концепції профільного навчання відзначається, що загальною тенденцією розвитку старшої профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної й допрофесійної школи [6]. Перехід від загальноосвітніх шкіл до профільних дає можливість учням вибрати профіль, споріднений з їхніми інтересами, нахилами, здібностями, а це, у свою чергу, забезпечує більш свідомий вибір професії в недалекому майбутньому [1].

Профільне навчання найповніше реалізовує принцип особистісно зорієнтованого навчання, що значно розширює можливості здобувача освіти у виборі власної траєкторії. У Законі України «Про освіту» зазначено, індивідуальна освітня траєкторія – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності й запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання [2].

Успішний вибір і засвоєння профілю навчання забезпечує особистісна психологічна готовність учня до профільного навчання. У зв'язку з цим, перш ніж обрати профіль навчання, важливо звернути увагу на формування особистісної готовності учнів до профільного навчання, що передбачає їхню здатність стати суб'єктом навчальної і професійної підготовки, професійного саморозвитку й самовдосконалення [5].

Відповідно до особистісного підходу, людина, її психофізичний розвиток мають розглядатися як системне, цілісне, структурно-ієрархічне утворення, що має певну системну психологічну характеристику розвитку впродовж усього життя й системно регулює сукупність діяльностей та актів поведінки в конкретних ситуаціях життєдіяльності, забезпечуючи ефективну взаємодію з об'єктивною дійсністю [9; 10].

На думку В. Рибалка, особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників доцільно розглядати як один із важливих принципів психології та педагогіки, який забезпечує розуміння, пізнання й розвиток особистості в її цілісності й гармонійності. Він складається, відповідно, з концептуального, методико-психодіагностичного та психолого-технологічного компонентів.

Особистісний підхід повинен забезпечувати таке визначення індивідуально- й соціально-психологічних особливостей людини, яке б давало змогу прогнозувати, виявляти й розв'язувати гострі особистісні проблеми людини, запобігати їм, і завдяки цьому запобігати втратам її творчого потенціалу, надавати їй адекватну допомогу в компенсації відхилень від норми, у становленні здорового способу життя, у здійсненні творчого розвитку та плідної діяльності й поведінки [9, с. 128].

Професійна спрямованість вважається найвищим рівнем розвитку й основним системоформувальним фактором особистості. Це – інтегральна генералізована властивість особистості, що характеризується сукупністю домінуючих потреб і мотивів, відношень, установок і ціннісних орієнтацій. Великий вплив на формування професійної спрямованості мають індивідуально-психологічні особливості особистості: інтелектуальні, психомоторні, емоційні [3]. Будь-який вибір професії повинен бути свідомим, а отже, мотивованим. Аналіз мотивів вибору професії допомагає знайти відповіді на два важливі запитання: чому індивід проявляє активність у процесі професійного самовизначення й чому його активність спрямована саме на цей вид діяльності, а не на якийсь інший [8].

На етапі ранньої юності суспільний стан і статус старшокласників мають перехідне положення, що визначає деякі особливості його психіки. Старшокласників ще гостро хвилюють проблеми, що характерні для підліткового етапу, проте професійне й особистісне самовизначення передбачає чітку орієнтацію та визначення свого місця в дорослому світі [4; 7].

Отже, проблема профільного навчання майже завжди старшокласниками поєднується з проблемою глобальної життєвої перспективи. Це не лише подальше навчання

у виші, працевлаштування, матеріальний добробут, а й глибинні, особистісні проблеми самопізнання, самореалізації, самотворення.

Постановка завдання. Мета статті полягає в теоретичному огляді, аналізі сучасних психологічних розвідок проблем профільної школи й у виявленні особливостей їх реалізації в процесі диференціації навчання старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Діяльність учня в процесі опанування профілю навчання має починатися з актуалізації відповідних потреб і мотивів, бути забезпеченою необхідною вихідною інформацією й розгортанням пізнавального процесу, на основі чого він ставить нову мету і складає програму профільної навчально-продуктивної-творчої діяльності, перебіг якої має обов'язково призводити до суспільного й особистісного значущого результату [5; 6; 10].

Основу свідомого вибору професії становить мотиваційне ядро, структуру якого утворюють комплекси мотивів: інтерес, обов'язок і самооцінка професійної придатності. Саме в 10 класі учень робить попередній вибір професійної діяльності, а в 11 класі приймає конкретне рішення майбутньої професії і здійснює її реальний вибір. Професійне самовизначення базується на інтересах, прагненнях суб'єкта, передбачає врахування власних можливостей і зовнішніх обставин.

Вивчення цього складного процесу передбачає розуміння того, що професійне самовизначення охоплює всю особистісну структуру старшокласника. Головним компонентом у самовизначенні старшокласників учні виділяють процес вибору, який людина здійснює свідомо й цілеспрямовано, у якому усвідомлюється, формується та реалізується життєва позиція особистості. З точки зору психологічного змісту самовизначення є самореалізацією й утіленням у життя обраних особистісних цінностей. Тому важливим моментом дослідження було виявлення того, яку професію школярі збираються здобути в майбутньому, а також чи визначилися вони взагалі з вибором професії та впевнені в ньому [3; 4; 7].

Старшокласникам, відповідно до завдань дослідження, пропонувалося дати відповідь на питання: чи обрали вони професію, якщо так, то чому саме зробили такий вибір. Відповіді на ці питання дали змогу виявити реальний вибір майбутньої професійної діяльності сучасними старшокласниками та визначити, яким професіям і чому саме їм вони надають перевагу. Наступним завданням було запропоновано визначити, що їх найбільше приваблює в майбутній професії: її престиж, висока заробітна плата, можливість самореалізації особистості, принести користь іншим, підвищити рівень знань і вмінь, цікава робота, прагнення до слави тощо. Зазначені показники

дали можливість виявити, на які аспекти орієнтуються старшокласники при виборі професії. Після цього завдання досліджуваним необхідно було визначити, хто найбільшою мірою вплинув на їхній вибір: товариші, батьки, інші люди, чи зробили вони його самостійно. Коли учень указував на власну самостійність вибору професії, то за допомогою методу бесіди з'ясувалося, чому старшокласник не врахував думку близьких йому людей, тобто знехтував думкою оточуючих.

До процедури опитування було залучено 67 старшокласників м. Переяслава. Отримані результати показали, що серед старшокласників спостерігається високий відсоток учнів, які зробили вибір професії, але не впевнені в ньому (45%). Цей факт можна пояснити поверховістю або навіть неусвідомленістю, нелогічністю такого професійного вибору. Часто старшокласники обирають ті професії, які рекламують, зовні є привабливими й, відповідно, видаються їм престижними та модними. Тільки 25% досліджуваних старшокласників упевнені у своєму професійному виборі. Також дослідження показало, що не всі учні, особливо десятикласники, здійснили вибір майбутньої професії. Значна частина старшокласників має сумніви у визначенні професії (12% 10 класів і 8% 11 класів). Аналіз отриманих результатів показав, які професії є пріоритетними для старшокласників. Так, найбільшу перевагу досліджуваним старшокласникам надають таким професіям, як економіст, юрист, менеджер, програміст. Менш престижні професії – учитель, лікар, психолог.

Серед старшокласників, за результатами дослідження, виявилось, що найбільше учнів хочуть працювати в економічній сфері (26%), 22% віддали пріоритет соціальній сфері. Цей факт можна пояснити тим, що представники цих професій успішні, працюють у солідних фірмах. Привабливими для старшокласників є економічні спеціальності, це пов'язано з розвитком торгівлі та комерційної діяльності. Також зберігається престиж роботи у сфері політики, соціології (10%), незважаючи на складні умови праці. Цей факт можна пояснити активним політичним життям нашої країни. Разом із тим спостерігається зниження інтересу учнів до педагогічної діяльності, технічних спеціальностей. Отже, здійснюючи вибір професії, старшокласники повинні були спроектувати себе в майбутнє, тобто визначити, ким вони бажають стати, і зробити реальний вибір професійної діяльності.

З професійним вибором школярів пов'язана його мотивація, а саме: чому учні вибрали цю професію, чим зумовлений їхній професійний вибір. Цікаві результати отримані при аналізі динаміки домінуючих аспектів професії учнями 10 та 11 класів. Так, якщо

в 10 класах перше місце посідають такі мотиваційні фактори, як «цікава робота» (39%) і «можливість самореалізуватися» (28%), то вже в 11 класі вони поступаються таким факторам, як «висока заробітна плата» (38,7%) і «престиж професії» (29%), тобто матеріальний фактор стає домінуючим.

Найбільш важливими мотивами, якими керуються старшокласники при виборі професії, є такі: рівень оплати праці, соціальний престиж роботи, можливість самореалізації, прагнення слави. Аналізуючи отриманні результати, можемо виділити такі мотиваційні тенденції старшокласників: професійне самовизначення має безпосередній стосунок до розвитку особистості, від вузько особистісного ставлення (рівень оплати праці) до соціальної активності (принести користь суспільству).

В умовах переходу до ринкової економіки вибір професії в більшості старшокласників стає спрямованим на себе, на матеріальне благополуччя. Водночас, хоч і незначна частина учнів 11 класів, указали на можливість самореалізації, розвитку своїх здібностей і талантів, у 10 класі цей показник становив 28%. Усе ж таки у виборі професії важливу роль відіграє прагнення особистості до саморозвитку й самореалізації. На основі кількісного аналізу експериментальних даних встановлено провідні мотиваційні аспекти вибору професійної діяльності, тобто те, що найбільш є пріоритетним у професії. Учням було запропоновано вибрати те, що їх найбільше приваблює в майбутній професії: її престиж, висока заробітна плата, можливість самореалізуватися, принести користь іншим, підвищити рівень знань і вмінь, цікава робота, прагнення до слави тощо. Ці показники дали змогу визначити, на що передусім орієнтуються старшокласники при виборі професії. Професійне самовизначення особистості має спиратися на інтерес до діяльності при виборі професії. Результати дослідження засвідчили, що учні переважно орієнтуються лише на її емоційну та матеріальну привабливість (поверховий рівень прояву інтересу) і не здійснюють глибокий аналіз дієвих характеристик власних інтересів, здібностей. Поверховість як психологічна особливість професійного самовизначення, що виявилася в старшокласників, супроводжується проявами інших тенденцій, а саме: учні у виборі професії реально керуються іншими мотивами – мотивами отримання високого заробітку, високого соціального статусу, престижної професії, кар'єри. Сфера інтересів старшокласників недостатньо представлена в мотивації вибору професії. Учні знають про те, що професійна діяльність повинна бути цікавою для людини, виконуватися не за примусом, а за власним бажанням, викликати позитивні переживання, однак у реальному

процесі професійного самовизначення старшокласників сфера власних інтересів є досить поверховою і суттєво не впливає на остаточний вибір.

Таблиця 1
Кількісні показники мотиваційних аспектів професійного самовизначення старшокласників

Мотиваційні аспекти	10 класи		11 класи	
	абс.	%	абс.	%
Висока заробітна плата	6	16,4	12	38,7
Престиж	-	-	9	29
Цікава робота	14	29	5	16,1
Прагнення слави	3	8,3	2	6,5
Підвищення рівня знань, умінь	3	8,3	1	3,2
Прагнення самореалізуватися	10	28	2	6,5

Установлено також таку особливість, що, маючи навіть виражений інтерес до певної діяльності, учень інколи важко визначається стосовно майбутньої професії, до того ж у старшокласників переважають навчальні інтереси порівняно з професійними. Вони недостатньо усвідомлюють, що успішність з навчальних предметів чи захопленість чимось автоматично не забезпечує визначеність у професії. Для вирішення проблеми вибору професії та здійснення свідомого вибору професії необхідний аналіз її мотиваційно-сміслові сфери. Саме тут яскраво проявляється зв'язок особистісного та професійного самовизначення, адже, обираючи майбутню діяльність, людина обирає певну стратегію життя. У цьому контексті важливо розмежовувати звичайну людську зацікавленість від стійкого професійного інтересу, який виникає на основі всебічної об'єктивної інформації, у результаті ґрунтовного ознайомлення з характером та особливостями професійної діяльності й спеціального організованого навчання, що передбачає формування в школярів спрямованості на вибір професії.

Мотиви самореалізації в професійному самовизначенні представлені на досить невисоких, нижчих за середні (за 10-бальною шкалою) рангових позиціях (наближено 5–7). Виходячи з отриманих даних, можемо зробити висновок, що професійна діяльність сприймається старшокласниками як засіб досягнення значущих, життєво важливих цілей, а також обмеженість життєвого досвіду.

Важливим показником самореалізації особистості в професійному самовизначенні є прояв мотивації до саморозвитку та розкриття власних здібностей. За нашими даними, ці показники мають неоднозначну вікову динаміку. Так, учні 10 класу мають найбільш виражену орієнтацію на вибір професії відповідно до своїх

здібностей. Цей факт засвідчує, що на професійне самовизначення впливає соціальна ситуація розвитку країни, зокрема це стосується актуальності здійснення остаточного вибору. Оскільки часова перспектива прийняття остаточного рішення щодо професії суб'єктивно починає сприйматися учнями 10-х класів як більш віддалена, соціально-психологічний тиск дещо зменшується. Тому учні починають орієнтуватися на ідеальну модель професійного самовизначення, згідно з якою в мотивації вибору професії мотив розвитку власних здібностей є досить вагомим. Проте в 11-му класі, де перспективи переходу до професійної освіти є максимально близькими, мотив розкриття власних здібностей, саморозвитку в майбутній професійній діяльності поступається місцем мотивам високого заробітку та кар'єри. Отже, у відповідях учнів виявлено негативну тенденцію, яка полягає в домінуванні мотивації отримання високого соціального статусу та матеріальної винагороди над мотивами саморозвитку, самореалізації, саморозкриття здібностей. Аналіз отриманих результатів дав змогу зробити висновок, що потреба в самореалізації не є пріоритетною при виборі старшокласниками майбутньої професії. Економічна й політична нестабільність у країні сприяє ще більшому зростанню особистісних і професійних проблем старшокласників.

Наступним параметром для дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників був ступінь самостійності учнів у здійсненні професійного вибору. Як свідчать дані дослідження, які представлено в таблиці 2, більше половини учнів 10-х і 11-х класів (відповідно 47,3% і 58%) у професійному виборі переважно орієнтуються на власні бажання, переконання, думки стосовно майбутньої професійної діяльності, майже третина учнів старших класів (34%) у професійному виборі керується самостійним рішенням. Старшокласникам необхідно було визначити, хто найбільшою мірою вплинув на їхній вибір: товариші, батьки, інші авторитетні особи, зробили вони його самостійно. У разі самостійності зробленого вибору методом бесіди з учнями з'ясували, чому старшокласники при виборі професії не врахували думку оточуючих людей, особливо батьків.

Таблиця 2
Кількісні показники самостійності вибору професії

Сфери впливу	10 кл.		11 кл.	
	абс.	%	абс.	%
Батьки	17	47,3	18	58
Товариші	3	8,3	1	3,2
Родичі	3	8,3	2	6,5
Самостійно	13	36,1	10	32,3

Приблизно рівна кількість досліджуваних старшокласників (близько 52%) при виборі майбутньої професії покладається на думку старших, які мають більший досвід, краще орієнтуються в дорослому житті, їхнім порадам учні довіряють. Незначна кількість учнів 10 класів у процесі бесіди заявила, що їм складно визначити ступінь своєї самостійності, оскільки власні уявлення про обрану професію є ще досить нечіткими, а поради батьків їм не влаштовують. Низькі кількісні показники самостійності вибору майбутньої професії досліджуваними учнями, про що вже говорилося вище, ще раз підтверджують наше припущення, що на процес професійного самовизначення старшокласників значний вплив має соціальна ситуація розвитку, яка суб'єктивно сприймається ними як така, що не вимагає від них високого рівня активності в самоосмисленні, самовизначенні свого майбутнього. Переважна кількість учнів при виборі професійної діяльності покладається на думку батьків та інших людей.

Занепокоєння викликає той факт, що лише третина старшокласників здійснює вибір професійної діяльності з урахуванням своїх здібностей. Покладання цілей, неадекватних можливостям людини, може призвести до фрустрації та травмування особистості. Проте варто зазначити, що сучасна соціально-економічна ситуація значною мірою сприяє формуванню й закріпленню такої позиції старшокласників, оскільки при виборі професії учні змушене передусім орієнтуватися на можливість вступу до будь-якого навчального закладу. Такий підхід нерідко виключає міркування з приводу наявності необхідних здібностей і відповідності цього виду діяльності власній системі цінностей. З іншого боку, слідування тому, що сьогодні виглядає найперспективнішим і найпрестижнішим, нерідко призводить до того, що молода людина опиняється не на своєму місці.

Таким чином, зовнішні соціальні фактори, нестабільність економічної та політичної ситуацій, переважання індивідуалістської ідеології, низький рівень добробуту більшості населення країни, мають значний вплив на процес професійного самовизначення старшокласників. Тому значна частина сучасних школярів орієнтується передусім на матеріальний добробут. В ієрархії мотивів вибору професійної діяльності старшокласниками на першому місці стоїть заробітна плата. Однак гармонійний розвиток особистості передбачає поєднання особистісних мотиваційних потреб, інтересів, цінностей із суспільно значущими.

З метою вивчення особливостей впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на професійне самовизначення та максимального нівелювання дії на нього останніх старшокласникам було

запропоновано застосувати метод моделювання в цьому процесі. Старшокласникам пропонувалося уявити, що всі професії є високооплачуваними, вони мають можливість обрати будь-яку з них. Далі ставилося запитання: «Якій професії вони надали б перевагу й чому?» Унаслідок отриманих даних встановлено, що за таких умов 32% учнів змінили б обрану майбутню професійну діяльність, причому якщо реальний вибір у більшості школярів був пов'язаний із такими професіями, як бізнесмен, підприємець, менеджер, економіст, юрист тощо, то, уже аналізуючи ідеальний вибір, ми можемо зустріти такі професії, як учитель, вихователь, психолог, педагог тощо. Таким чином, під впливом зовнішніх факторів суспільного життя старшокласники орієнтуються передусім на високооплачувані професії, а потім – на престижні. За ідеальних умов починають домінувати внутрішні фактори: інтереси, уподобання, схильності, особистісні якості, здібності. Результати дослідження дають змогу зробити висновок, що випускники шкіл усвідомлено відмежовують професійне самовизначення від особистісного. На етапі професійного вибору старшокласникам ще важко усвідомити, до яких наслідків у майбутньому може призвести ця суперечність.

Висновки. Емпіричне дослідження засвідчило, що особливості професійного самовизначення старшокласників у сучасній соціальній ситуації країни зумовлені не лише індивідуально-психологічними особливостями особистості (інтереси, здібності, бажання), її духовними потребами, а також й деструктивною соціально-економічною ситуацією в нашій країні.

Таким чином, зовнішні соціальні фактори, нестабільність економічної та політичної ситуацій, переважання індивідуалістської ідеології, низький рівень добробуту більшості населення країни, мають значний вплив на процес професійного самовизначення старшокласників. Тому значна частина сучасних школярів орієнтується передусім на матеріальний добробут. В ієрархії мотивів вибору професійної діяльності старшокласниками на першому місці

стоїть заробітна плата. Однак гармонійний розвиток особистості передбачає поєднання особистісних мотиваційних потреб, інтересів, цінностей із суспільно значущими. В ієрархії мотивів професійного вибору молоді переважають матеріальне забезпечення та престижність професії, витісняючи потребу в самореалізації. Ці факти вказують на необхідність профорієнтаційної роботи з метою вивчення професійних інтересів школярів, їхніх схильностей, намірів, ідеалів і надання кваліфікованої допомоги в здійсненні професійного вибору після закінчення школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балл Г., Перепелиця П. Психолого-педагогічні засади організації профільної допрофесійної підготовки школярів. *Педагогіка і психологія проф. освіти*. 1998. № 5. С. 149–159.
2. Про Освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 38–39. С. 380.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессий: учебное пособие для студентов вузов. Москва : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. 336 с.
4. Ильченко А.А. Особенности социального самоопределения старшеклассников. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 12. С. 63–69.
5. Кизенко В.І. З вітчизняного досвіду організації профільного навчання в старшій школі. *Підручник для директора*. 2003. № 11/12. С. 61–74.
6. Концепція профільного навчання в старшій школі : Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.10.2013 № 1456. *Трудова підготовка в сучасній школі*. 2013. № 10. С. 2–10.
7. Листопад М.П. Професійне самовизначення старшокласників. *Практична психологія та соціальна робота*. 2009. № 5. С. 25–38.
8. Пенкерт Л.В. Мотивы выбора профессии. Минск : Народная асвета, 2006. 105 с.
9. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології. Київ : Ніка-Центр, 2003. 204 с.
10. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : монографія. Київ : ІППО АПН України, 1998. 160 с.